

ROMANIA SEMLEGESSÉGE A VILÁGHÁBORÚBAN¹

M IKOR EZEK A SOROK december első napjaiban megjelennek, akkor húsz éve a román hadjárat erdélyi része már befejeződött: a központi hatalmak kiverték a védtelen országba özönlött román hadakat: november végén a román hatóságok, december 3-ik napján a kormány menekült Iassiba s 6-ikán Mackensen tábornok bevonult Bukarestbe. Ez volt annak a politikának az eredménye, melyet I. Carol király halála után Ferdinánd és Brátianu követett és leginkább Mária királyné befolyásolt. Egy semlegesség vége, mely soha, egy pillanatig sem volt semleges.

A világháború kitörésekor Románia a központi hatalmak szövetségese volt s az ország első Hohenzollem uralkodója, Carol király, nem bírva országát fegyverben szövetségesei mellé állítani, legalább semlegesnek próbált maradni.² De Carol király két hónappal a háború kitörése után meghalt s utóda egészen más volt mint ember s más, mint szövetségese.

1889 áprilisában jött Ferdinánd, mint trónörökös Romániába. Az első perctől fogva senki sem volt tisztában vele, nem értette őt, írja Iorga.³ Ferdinándot nem uralkodónak nevelték; „az elég tehetséges, intelligens, finom iróniával bíró, olvasni szerető ifjú a trón közelében szófukarrá és emberkerülővé vált s az emberek megszokták, hogy felhasználják és visszaéljenek tehetségeivel és hibáival.“ S mikor a trón örököse „megvető szemmel nézett arra a társaságra, melyet alantasabbnak tartott annál, mint amelyet elhagyott, és senkiben maga körül nem bízott s keveseket tisztelt, azt kezdték híresztelni róla, hogy nincs semmi jó tulajdonsága s az újságok korcsmái durvasággal gúnyolódtak a trón örökösével“. A román sajtószabadság nyújtotta „korcsmái durvaság“ később sem szűnt meg. Király volt már Ferdinánd, mikor a világháború alatt, a semlegesség idejében, kép jelent meg az egyik lapban, melyen a király vadászként ábrázolva egy nyúlra céloz, mely hátrafordulva így szól hozzá: „Nézd, a te füled hosszú, az én fülem hosszú; te gyáva vagy, én is az vagyok: testvér, miért akarsz meglőni?“

¹ Olvasóink figyelmét külön is felhívjuk e tanulmányra, mely nálunk teljességgel ismeretlen források alapján nyújt rendkívül érdekes realiztikus képet a románokkal folytatott tárgyalásokról és az azokban szereplő román, osztrák, német, magyar egyéniségekről. *A szerk.*

² Lásd a Magyar Szemle 1934 augusztus és szeptemberi számaiban „Románia és a központi hatalmak“ cím alatt közölt két cikket.

³ N. Iorga: Supt trei regi. 197.

Így látta a királyt a nagy közvélemény. Mások, akik közvetlen közelében voltak: másnak. Azt, akit Iorga professor „elég tehetségesnek“ tartott, Duca, aki sokszor volt minisztere és miniszterelnöke, eklektikus, nagyműveltségű férfiúként ismerte. Állítólag jól tudott latinul és görögül, „tökéletesen“ természetesen németül, azonkívül franciául, angolul és oroszul; gondos formában írt, beszédei „klasszikus“ kultúrát, egész revelációt árultak el, — (ami később kötetben kiadott beszédeiből nem tűnik ki); demokrata és mélyen vallásos érzésű volt — mindez Duca szerint. Ehhez még hozzáadhatjuk a háború alatti bukaresti francia követ, Saint Aulaire, jellemzését: „Nagy, erősen nagy király volt Ferdinánd: nem annyira elméjének tisztasága, hanem jellemének kiválósága, lelkének nemessége folytán; egyetlen uralkodó nem mutatta a barátság, bizalom, hűségnek olyan tanúságát, mint Ferdinánd.“

De voltak, akik más világításban látták.

Közvetlenül a román támadás előtt Czemin utasítást kapott, hogy utolsó kísérletet tegyen, hogy visszatartsa Ferdinánd királyt attól az „erkölcsi bectelenségtől“,¹ amit az a „hítség“ jelentene, ha a király azoknak a hatalmaknak az ellenségeihez csatlakoznék, melyekhez őt szerződés köti. Ferdinánd „zavartan dadogott“ és megizente a háborút szövetségeseinek.

Mégis, csekély az a felelősség, ami Ferdinánd királyt terheli ahhoz képest, amit más két történelmi személy, Mária királyné és Brátianu visel, akik a gyenge király akaratát irányították.

Kevés őszinteség benyomását tevő, érzélgős emlékirataiban, melyek most egy éve — jellemzően — Amerikában jelentek meg,² álszerűen tiltakozik Mária királyné, hogy az ő befolyása alatt lett volna a király. „Jól tudom,“ — írja — „hogy az általános vélemény az volt, hogy én irányítottam Ferdinánd király akaratát és korlátlanul nagyra vágyó lévén, szerettem uralkodni és másokat uralni.“ Pedig — teszi hozzá — lelke mélyén sohasem bírt ilyen vonásokat felfedezni. Valószínűleg: mert nem kereste elég mélyen. Annak a második kötetnek, melyből ezeket idéztem, jelmondatául a királyné két sort választott, melyek így hangzanak: „Utam egyenes, nem kerülve jár és Önerőmtől sem félek soha...“ Tényleg ő volt a román politikai életben az egyetlen erős; engesztelhetetlen ellensége a magyarságnak, aki fiának, a mostani királynak dajkáját elküldte, mert rájött, hogy magyar asszony, aki az ország megszállásakor nem vesztette el bizalmát s mikor az ellenség ágyúinak dörgése közt menekült Bukarestből Moldovába, nem hagyta el egy percre se hite, hogy eljön az idő, mikor mint „minden románok császárnéja“ tér vissza a fővárosba. Bukarest eleste után Brátianu összetörve esett kétségbe: Mária királyné volt, aki bátorságot próbált belé önteni.

MÍG CAROL KIRÁLY ÉLT, megvolt a biztosítéka, hogy Románia nem fog a központi hatalmak ellen támadni. Megkönnyítette a király

¹ Burián szavai: „the moral turpitude of the gross breach of faith“, emlékiratainak angol kiadásában.

² The Story of my Life és Ordeal, Marie, Queen of Roumania.

helyzetét, hogy a „bátor kis nép“, mint Mária királyné írta György angol királynak, egy cseppet sem harcias fajta és semmi vágya nem volt háborúra. A román államférfiak politikája azon az axiómán nyugodott, hogy „Románia a győztesek karján kell hogy bevonuljon a békekonferenciára“, de „a háborúból kockázat nélkül és a legkevesebb áldozat árán, megnagyobbodva kell hogy kikerüljön.“ „Je veillerai“ mondta Ferdinánd király, mikor trónra lépett, „a ce qu'á la fin mon pays s'en tira avec avantage,“ — gondom lesz, hogy országom haszonnal kerüljön ki a háborúból.

Romániának — mint előző cikkeimben említettem — irredenta igényei voltak mindenfelé; egy pásztomép kóbor természetével terjeszkedve a múltban, most jelenlétével formált igényt Magyarországgal és Ausztriával éppen úgy, mint Oroszországgal és Bulgáriával szemben; Romániának nemcsak Erdély és Magyarország egy része, hanem az osztrák Bukovina, orosz Besszarábia és bulgár Dobrudza is kellett. Az 1914 augusztus 4-iki koronatanácsban deklarált semlegesség és Ferdinánd király fennebbi szavai csak azt jelentették, hogy lehetetlennek látva, hogy megszerezze az összes irredenta területet, a háborúba való belépéssel várni fog addig, míg valamelyik hadviselő fél kimerül s a másik győztesnek tűnik fel, hogy a győzteshez szegődve rátehesse a vesztes területeire a kezét. Ez a cél szabta meg Románia kétszínű, kunktátor magaviseletét, de egyúttal a hadviselő feleknek is azt a politikáját, hogy mindkettő hajlandó volt, hogy a Románia nyújtotta segítség fejében tárgyaljon területi rekompenzációk nyújtása felől, persze inkább másnak, mint saját országának rovására.

A központi hatalmak nem jelentkeztek mindjárt kezdetben. De az orosz külügyminiszter már 1914 augusztus elején, a negyedik koronatanács előtt, megizente Brátianunak, hogy ha Románia az antant hatalmakhoz csatlakozik, az oroszok készek Erdély elfoglalásában támogatni s szeptember közepén, mikor az orosz hadak Bukovinában álltak, formálisan felajánlotta a román kormánynak, hogy szállja meg Erdélyt és Bukovina déli részét. „Nem látja,“ — kérdezte Poklevszki, a bukaresti orosz követ Marghilomantól — „hogy a mi győzelmünk megkönnyíti a román nemzeti ideál megvalósítását? Tehát minden jó román kell hogy óhajtsa a mi győzelmünket, ami siettetni fogja Ausztria szétesését. Anglia is garantálja ezt, mert kötelezte magát, hogy támogatni fogja a mi nemzetiségi politikánkat.“ Marghiloman óvatosan megjegyezte: „Csakhogy Anglia politikájának része Ausztria fenntartása az orosz hegemonia ellensúlyozása végett.“ „Nem,“ — válaszolta Poklevszki — „velünk szemben Románia és Magyarország fogja képezni az ellensúlyt“. Amely ostoba megjegyzésre Marghiloman magában, emlékirataiban zárjelben, kérdezte: „Magyarország? Erdéllyel, vagy Erdély nélkül?“

A feleletet nemsokára, október elején megadta Szentpétervár, ahol az orosz külügyminisztérium és a román követ között megállapodás jött létre, mely szerint Oroszország Románia jóakaró semlegessége fejében biztosítja az állam területi integritását és elismeri jogát, hogy a románlakta osztrák és magyar területeket anektálja, Bukovinát

mindenesetre csak a nemzetiségi megoszlás arányában, a ruthénlakta északi területekre maga Oroszország tartott igényt. A megállapodás annyira titkos volt, hogy látszólag a királynak sem volt szabad tudni róla. Két nappal a megállapodás után Bratianu kijelentette a bukaresti bulgár követnek, Radeffnek, hogy „amíg ó' lesz miniszterelnök, Románia nem fogja Ausztriát megtámadni“ s szállította tovább a fegyvert Törökországnak és adta el búzáját úgy Németországnak, mint Angliának.

Az antant-orosz politikát, mely Erdélyt kínálta Romániának, megkönnyítette az erdélyi románok irredentizmusa. Amit a központi hatalmak kínálhattak, Besszarábia, távolról sem képezett akkora nemzeti értéket, mint a magyar és osztrák területek és irredentizmusnak sem volt Besszarábiában nyoma. A románlakta területek Romániához való csatlakozásának kérdése ugyan a háború első ideiben nem volt kifejezve a románok különböző köreiből. Az erdélyi Popovici Aurél, aki nagyosztrák egyesült államokról álmodozott, vakmi federalizmusra gondolt; a bukovinai reichsrati képviselő, Onciul osztrák-magyar-román perszonális uniót járatta az eszít s a később oly véresszájú uszító Nikoki Filipescu, volt romániai miniszter, magának Czerninnek tett volt ajánlatot, hogy Erdélyt egyesítsék Romániával s az egész egyesült Nagyrománia lépjen a monarchiához valami olyan állam jogi kapcsolatba, mint amilyen Bajorország és a Német birodalom között állt fenn. A besszarábiai Stere, aki Romániának egyik legkiválóbb államférfia volt, az oroszok ellen való fellépést és Besszarábia meghódítását pártolta, mert a cári uralom megdöntését tartotta az első fekdának; az osztrák-magyar monarchia összeomlását egyébként biztosra vette, amikor a románlakta osztrák és magyar területek úgyis Románk ölébe hullandának.

1915 január végén Ferdinánd király sajátkezű levelet írt Vilmos császárnak, melyben magyarázni próbálta azt a súlyos helyzetet, melyben van, mikor vonzalma szerint nem csatlakozhatok a központi hatalmakhoz, hanem népével kell, hogy érezzen, mely a magyar uralom akit élő románok felszabadítását követeli. Ha döntésre kerül a sor, — írta — nem állhat szembe országa törekvéseivel, melyek — szerinte — jogosak. Németországgal szemben érzett lojalitása mellett is, első-sorban a román nép és a román állam uralkodója, melyhez esküje köti.

A román politika helyzetét részletesen és világosan, jól kitanítva magyarázta meg Márk királyné György angol királyhoz intézett levelében: „Nem tudom“, — írja — „tudomása van-e arról a megállapodásról, mely az elmúlt ősszel Oroszország és Románk között jött létre, melyben Oroszország semlegessége fejében megengedi Romániának, hogy megszállhassa bármikor nemcsak Erdélyt, hanem az osztrák-magyar monarchk összes románlakta területeit, aminthogy köztudomású, hogy például a román politikai élet központja Magyarországon Arad, de ez a város nem fekszik Erdélyben ...“ Azután a legpontosabb tudással fejtegeti, hogy Romániának kell, hogy jusson az egész osztatlan Bánát, melynek ugyan vegyes magyar, német és román lakossága van, de földrajzi egységet képez, ami — teszi hozzá zárjelben — kínaiul hangozhatik, de a térképen megtalálható és stratég-

giai és közlekedési szempontból Romániát illeti. Így magyarázza meg a királyné Bukovina helyzetét is, melyet szintén a gondviselés rendelt Romániának; de hallgat Besszarábiáról. „Minden hazám iránt érzett szeretetemre szükségem volt“, írja a királyné kommentárul e levélhez könyvében, „hogy egy ilyen hosszú levelet megírjak unokatestvéremnek, aki egy aranyos ember, de nem lehetett tőle megkívánni, hogy valami különösképpen érdeklődjék a Duna, Tisza és Dnyeszter iránt... Ami a helyzetnek komikumot kölcsönzött, az az volt, hogy gyermekkorunkban sokszor játsztunk együtt földrajzost is jól emlékszem, hogy a földrajz nem volt erős oldala Györgynek. Nem nyomhattam el hát a mosolyt, mialatt hazafias hűségétől ihletett leveletemet fogalmaztam, látva magam előtt György összeráncolt homlokát, mialatt keresztül kínlódja magát írásomon. Ezt azonban nem mondtam meg Bratianunak, mert elérkeztek a keserű idők, mikor komolyan kellett, hogy vegyem magam“.

Ilyen volt a légkör azokon a magas helyeken, ahol országok és népek sorsára készült a döntő befolyás.

ABBAN A BOSZORKÁNYÜSTBEN, melyben Erdély sorsát főzték, volt abban minden, került abba Szentpétervárról, Párizsból és Londonból, elsősorban persze Bukarestből, dobtak abba miniszterek, követek és emigránsok, politikai ágensek. Ma már sok feljegyzést, visszaemlékezést tudunk végiglapozni, hogy lássuk, micsoda diplomazizálás, aknamunka, árulás, hitványság folyt és micsoda érdekek játsztak közbe, hogy Magyarország elveszítse Erdélyt.

Az erdélyi kérdésnek — egészen az erdélyi román aspirációk mintájára — több fokozata volt: a magyar kormánytól a román kormány a magyarországi románság részére adandó politikai koncessziókat kért s ez később Erdély autonómiájáig fokozódott; a monarchiától semlegesség fejében Erdély és Bukovina katonai megszállásának megengedését; a központi hatalmaktól, mint egységes hadviselő féltől a két országrésznek a román államhoz való végleges hozzákapcsolását követelték.

Az elsőt, — amit, teljesen félreismerve a helyzetet, Czernin is támogatott —, mint politikai kompromisszumot, mint alkudozás lehetőségét a leghatározottabban visszautasította Tisza. 1915 nyarán éppen Czerninhez intézett levelében írta: „Román állampolgáraink számára adandó úgynevezett engedmények soha alkudozás tárgyát nem képezték és nem képezhetik a jövőben... A magyar kormány román állampolgáiraival szemben messzemenő előzékenységet tanúsít s velük tökéletes és állandó összhangra törekszik. Kész vagyok romániai barátainknak megbeszélések keretében felvüágosításokat nyújtani románjainkkal szemben követendő céljainkról, de kötelezettségeket e kérdésben egy idegen kormánnyal szemben soha sem fogok vállalni.“

Hogy az erdélyi románok hogyan nézték a helyzetet s mennyi értéket tulajdonítottak Tisza háta megett az engedmények iránti tárgyalásoknak, arra nézve van egy pár adatunk, melyekből látszik, hogy első és legfőbb gondja úgy a román kormánynak, mint az erdélyi

románságnak az volt, hogy magukat veszélynek ne tegyék ki s addig álnokoskodjanak, amíg a biztos döntés órája el nem jön.

Még 1914 szeptember elején, még Carol király életében Constantin Steret, aki pár évvel azelőtt tárgyalt már egyszer az erdélyi románokkal, hogy kibékítse a késhegyre menő ellenfeleket, ismét Erdélybe küldte Brátianu azzal a megbízással, hogy csillapítsa a magyarországi románok irredenta buzgalmát s biztassa, hogy csináljanak minél több lojalitást demonstrációt és intézzenek minél több hűségfeliratot a törvényhozáshoz a magyar állam iránt. A románok csinálták is az egész világháború folyamán. Nem tudom, hogy abban az időben tudta-e valaki e lojalitás! nyilatkozatok eredetét? Tisza István levelei és a béketárgyalás iratai elkönyvelték őket, mint magyar állampolgárok lojalis nyilatkozatait, éppen úgy, mint Alexander von Vajda, magyar országgyűlési képviselő „Reichspost.”-beli cikkeit, melyek — ma már tudjuk — szintén a román miniszterelnök tudtával és beleegyezésével készültek.

Ugyanabban az időben, mikor Stere Erdélyben járt, Mihali Tivadar, magyar országgyűlési képviselő és Hosszú Vazul, oláh püspök és Tisza bizalmasa, a magyar kormány beleegyezésével Bukarestben tartózkodott. Fogadta őket Carol király. Hogy vele mit beszéltek, azt nem tudjuk, de halála előtt elárulta Mihali, hogy Carol király mindig kegyesen fogadta őt, az erdélyit és egy alkalommal megajándékozta fényképével saját kezével reírva: „csak kitartó reménység!” Marghilomannal hosszú beszélgetése volt a két erdélyinek s erről feljegyzéseink vannak Marghiloman emlékirataiban. Elbeszélték, hogy Erdély román népe megfeszítetten izgatott: várja az oroszokat, mint a megváltót. Egy öreg oláh paraszt beszélte nekik, hogy négy fia van a fronton, de adja Isten, hogy verjék meg őket. A kolozsvári magyarok viszont úgy tudják, hogy egy egész román ezredet elpusztítottak az oroszok; bár minden oláh odaveszne, — tették hozzá állítólag — hogy legyen vége az irredentizmusnak. S folytatta Mihali Marghilomannak: Ferenc Ferdinánd halála óta nincs senkink, nincs semmi reményünk. Ha nem félnénk, hogy Románia veszedelembé dönti magát, az volna mindnyájunk vágya, hogy szállja meg Erdélyt; ha pedig Románia nem jöhet, jöjjenek az oroszok. Erdélyben minden román szökik a hadseregből. Nekem van egy ügyvéd unokaöcsém, — beszélte Mihali — az minden oláh katonának azt tanácsolja, hogy szökjék az ellenséghez. Marghiloman megemlítette, hogy a román kormány jogkiterjesztést követel a magyar kormánytól a románok számára. „Azt akarja Brátianu“ — kérdezte Mihali — «hogy ismét tárgyaljunk a magyar kormánnyal? legyünk feltételes hazafiak? rettenetes lenne ez a jövőre nézve! Csak Románia ne veszélyeztesse magát; csak Romániát ne érje baj!”

Egy hónap múlva ismét Bukarestben volt Hosszú püspök és Mihali. Közben találkoztak Tiszával Budapesten s referáltak róla: ez „elutasító és rideg“ volt, annyira, hogy mikor kijöttek szobájából, a püspök így szólt Mihalinhoz: „Itt nincs mit csinálni; itt csak a kard segít!” Mihali azt állította Marghilomannak, hogy Magyarországon mindenki el van keseredve és elvesztette hitét a győzelemben, a magya-

rok zúgolódnak és Tisza a kést várja vagy a forradalmat, de senkit sem kérdez, maga határoz és csinál egyedül mindent. „Csak jönnének az oroszok, akiknek olyan a hite, mint a mienk.“

Az erdélyi kérdést nagyon megnehezítette a német álláspont. Míg Németország hallani sem akart elszázi területről való lemondásról, a terv, hogy Olaszországot isztriai és tiroli területek és Romáuiát Bukovina és Erdély átadásával, vagy az erdélyi románoknak adandó közjogi koncessziók árán nyerjük meg, nemcsak meleg, de nagyon magas pártfogókra talált német körökben.

1915-ben Mircescu ezredes volt a berlini román katonai attasé s magatartásával nagyon megnyerte a német körök bizalmát, úgyhogy 1915 február elején Vilmos császár meghívta a keleti fronton lévő főhadiszállásra s ott egy sajátkezű levelet adott át neki Ferdinánd király számára. Hogy a levélben mi volt, azt egyelőre nem tudjuk, de azt a császár mindenesetre a következő szavak kíséretében nyújtotta át az ezredesnek: „Jelentse királyának, amit a frontokon látott. Mondja meg neki, hogy mi biztosak vagyunk a sikerben. Feltétlenül szükséges, hogy Románia határozza el magát; mi szövetségben vagyunk egymással s reánk, németekre Romániának nem lehet panasza; panasza csak Magyarországra lehet: Erdélyt pedig úgylis megkapja... Hat divíziót kérek rendelkezésünkre Bukovinába s pár hét alatt lerázzuk nyakunkról az oroszokat.“

Hat divízió fejében Erdélyt!

A császár politikájának folytatása volt. A német diplomácia oly biztos volt az osztrák és magyar területek dolgában, hogy március kezdetén Jagow felszólította a berlini román követet, Beldimant, hogy menjen Bécsbe „az osztrákokkal való szerződés megkötése végett“, melynek alapján Ausztria átadja Romániának Bukovinát, Erdély pedig autonómiát kap. A román követ, úgy látszik, jobban ismerte az osztrák és a magyar helyzetet: — nem vállalta a bécsi utat.

A német vállalkozás ezzel sem maradt abba. Ismeretes, hogy 1915 júniusában Erzberger reichsrati képviselő jött, „von gut unterrichteteter Seite“ felszólítva, Bécsbe és Budapestre Vilmos császár ígéreténél jóval tompítottabb ajánlatokkal Románia közbelépésének megnyerése végett. Ő szerinte már — mint emlékirataiban írja — területi engedményekről alig lehetett szó, legfőllebb Bukovina pár déli, románlakta kerületének átadásáról; amire rá akarta venni Tiszát és „Tisza bécsi előőrsét, Buriánt“, az a románok „jogos nemzetiségi követeléseinek“ teljesítése volt. Burián nem akart tárgyalni vele és Tiszához utasította. „De Tiszánál“, — írja Erzberger — «még kevesebb megértést találtam, mint Buriánnál: a román követeléseknek még jogosságát sem akarta elismerni“. Tárgyalásuk érdekes mederben folyhatott. Tisza azt írta Buriánnak, hogy „Erzberger legalább látszólag igen jól bevette, amiket neki mondtam... Egészen igazat adott abban, hogy német részről nem szabad a románokat az „erdélyi koncessziók. dolgában biztatni.“ Erzberger pedig megírja, hogy ő megmondta Buriánnak, hogy ne ringassa magát abban a hitben, hogy az osztrák-magyar politika hibái miatt tovább fog folyni a német vér.

Mint tudjuk, az erdélyi románok útján puhítani meg Romániát, Bethmann-Hollweg is próbálkozott Tiszával, de Tisza vele szemben sem adta fel álláspontját: hogy azon a határon, amelyen belül a magyar királyság egységét meg tudja óvni, nem mehet és nem mehet kiváltképpen egy idegen hatalom nyomása következtében.

Mind ezek a tárgyalások sajátságos színben tűnnek fel ma, mikor tudjuk, hogy amikor folytak, Románia már régen lekötötte magát az antant hatalmakkal, különösen Oroszországgal szemben s mikor a német diplomácia éles hangon követelt a magyar kormánytól engedményeket az erdélyi románok számára, Romániának már megállapodása volt Oroszországgal Erdélynek és a románlakta magyar területeknek annexiójára.

Az 1914 OKTÓBER ELSEJÉI orosz-román megállapodás, mely a Romániának juttatandó osztrák és magyar területekről szólt, a „népesség etnikai többségére“ volt alapítva. Magukat a határokat nem állapította meg. A román kormány is emlegette ezt az elvet néha, mikor hasznára szolgálhatott, vagy olyan lehetetlen terv merült fel, mint Debrecennek Romániához való csatolása, amit Brătianu önérzetesen utasított vissza. De hallgatott róla, mikor alkalmazása nem illett bele számításába, például, mikor a Bánság birtokáról volt szó, ahol négy nemzetiség lakott sűrű összevisszaságban s a terület délnyugati része túlnyomóan szerb többségű volt. A román kormány azonban nem törődve nemzetiségi elvvel, a lakosság vonzalmával, az egész megosztatlan Bánságra igényt formált. Hogy igényt formált, az valamikor 1915 elején juthatott a szerb kormánykörök tudomására, melyek azonnal felemelték tiltakozásukat az ellen, hogy szerb lakosságú terület román uralom alá jusson. Marinkovics, a bukaresti szerb követ keserűen panaszkodott Marghilomannak. „Románia eljárása egészen barátságtalan Szerbiával szemben: követeli a Bánságot. Lehetetlen, hogy a szerb érdekeket teljesen feláldozzuk: Putnik bánügyi ember, Versec szerb város, Temesvárt 1848-ban császári rescriptum ismerte el szerb hercegségül.“

A kérdést a szerbek Londonba vitték s követelték a Bánság szerb többségű vidékeit annak a nemzetiségi elvnek az alapján, melynek alapján ígérte Romániának az antant az osztrák és magyar területeket, de követelte a Bánság megosztását Szerbia stratégiai szempontból is, a délnyugati Duna—Tisza sarkot, mint Belgrad hinterlandját.

Brătianu azonban nem akart hallani nemzetiségi elvről s afélékről. Kétségtelen, — azt beismerte — hogy a Bánság délkeleti sarkában a lakosság többsége szerb, „de lehetetlen minden területfelosztásnál a nemzetiségi elvhez ragaszkodni“. Különben is — hazudta — 200.000 szerb bekebelezéséről van szó, amit teljesen kompenzál a Timok völgyében, Szerbiában maradt 300.000 román¹; stratégiai szempontból pedig, ahogyan Románia nem kíván hinterlandot a Duna túlsó oldalán, úgy ne kívánjon Szerbia a Duna és Tisza innenső részén.

¹Tényleg az 1910-i magyar népszámlálás szerint a Bánságban körülbelül 270.000 szerb lakos volt, a Timok völgyében pedig, mint az orosz dokumentumok megjegyzik, alig volt valamivel több mint 150.000 román.

Brätianu formális ultimátumot szegezett az antanttal szembe: ha nem enged, ha Románia nem kapja meg az egész Bánságot, nem indítja meg a háborút a központi hatalmak ellen.

Az orosz külügyminisztérium egy darabig próbált a szerb követelésekhez ragaszkodni s május közepén egy tervet terjesztett a román kormány elé, mely a Bánságot ketté osztja, úgy, hogy Temesvár még a szerbeknek jutott volna.

Erre a tervre Brätianu soha sem felelt. „Egy a Tiszáig és Pruthig terjedő határ közé zárt Románia“, — mondta — „nem fog soha többé területi terjeszkedésre gondolni“, nem lesz több román irredentizmus, „Románia minden erejét a békés, kulturális fejlődés fogja igénybe venni“.

A szerbek el voltak keseredve: „A hatalmak a mi bőrünkön akarnak koncessziókat adni Romániának“, — mondta Vesnics, a párizsi szerb követ Delcassénak. De az antant tehetetlen volt, égető szüksége volt a román segítségre. Az orosz diplomaták undorodtak a román kufárgodástól: de mit tehettek! Báró Schilling, az orosz külügyminisztérium elnöki osztályának vezetője, egy hivatalos okmányt átküldve a főhadiszállásra, írta herceg Kudacsevnek: „Szomorú elgondolni, hogy oda jutottunk, hogy mikor még rövid idővel ezelőtt azokkal az útalatos románokkal más hangon beszéltünk, most így tárgyalunk. Legyen, ahogy lesz: — ne csüggedjünk. Meg vagyok győződve, hogy eljön az idő, mikor ismét Oroszországhoz méltó módon beszélhetünk azzal az országgal!“

De a szükség nagy volt és Brätianu jól tudta ezt. A végén, az antant engedett. Sasonov már júliusban megfogalmazta a koncessziót, úgy ahogy az aztán az 1916 augusztus 17-iki szerződésbe került: az antant odaígérte Romániának az egész Bánságot, azzal a szerény kikötéssel, hogy Belgráddal szemben nem emel erődítéseket s kárpótolja azokat a szerbeket, akik a birtokba vétel után két éven belül a területet elhagyják.

Brätianu egyelőre győzött, de a Bánságot azért mégsem kapta meg osztatlanul. A párizsi békekonferencia másképp döntött.

Folytatjuk.

SZÁSZ ZSOMBOR